

R. M. Azkue Zanaren Frantsesezko Itzaldi Bat

EGAN-en orrietan azalduta, edozeiñek ikusi ta irakurri al izan dau eztabaidatxo bat ea Azkue jaunak, bere Iztegi aundia atera eba-nean, ba ete zekian frantsesik, ala ez. Eztabaida au iperkritikaren bidetik edo, obeto esateko, ipekritikarenetik eroan ez ete dan nago ni, une batzuetan beintzat. Orain bide obean sartu dala esango neuke. Eztabaidak asi ta sortzen errazago da, ondo argitu ta amaitzen baño.

Erkiaga jaunak ainbat ageri eskiñi ditu gai au argitzeko. Eta nik beste bat erakutsi nai dot, Erkiagak atera dituenak baño lena-gokoa: Azkuek Tours'en bizi zala egin eban itzaldi bat, eta bera, argitaratua. Baña au da gure zoritxarra: leku gitxitan daukagu eus-kal-liburutegi osozkorik, eta askok ez dabe ezagutu bere egingo.

Ona itzaldi orren titulu osoa: *Allocution adressée par M. l'Abbé Resurrection Maria de Azkue, docteur en Théologie, aux congréganistes de Marie Immaculée le 28 mai en la chapelle du Collège Saint-Grégoire de Tours*. Amasei orrialde ditu.

Ikastetxe orretako nagusiak eskatuta egin eban itzaldi ori. Asie-rako itzetan onelantxe diño Azkuek berak:

«Il y a, chers frères, des souvenirs qui sont en faveur dans notre mémoire, sans qu'on puisse se rendre compte pourquoi. Lorsque notre bien-aimé Père et directeur m'a fait l'honneur, si difficile pour moi, de m'inviter à vous adresser la parole, la première pensée qui m'est venue fut un exemple que j'ai appris quand je faisais ma rhétorique: «L'habitant d'Aragon (en Espagne) est franc, disait l'auteur du livre, le Navarrais est gai, le Français, est hospitalier». Cette pensée, vieille de vingt-cinq ans, est tombée dans mon coeur comme un baume de soulagement. Vous, Français, vous avez en effet, parmi bien d'autres, la vertu de l'hospitalité. Je l'ai bien éprouvée jusqu'à présent, et je crois que vous me l'accorderez dorénavant et surtout dans ce moment.»

Tours'en bizi zala, Azkue ez zan, aurki, mutu egon. Eta frantses egiten ikasi eban, eta artarako erreztasun puska bat lortu bere bai, agiri danez. Bestela, zelan aginduko eutsen olango itzaldirik egiterik?

Eta Azkuek, agindu edo eskari ori artzean, ba ekian, bai, bere frantsesa etzala izango jatorrena. Berak be autortzen dau nekezko lana zala beretzat aitaturiko itz orreitan, eta bai bigarrenez bere, azken-aldean: «Souvenez-vous de ce que vous dit cet étranger, qui s'exprime péniblement, mais qui vous aime bien.»

Dana dala, ikastetxe aretan eurai frantses itz egiteko gaitzat eza gutzen eben. Bestela, ez eutsen olako nekerik gañean ezarriko.

Ordurako, bigarren urtera joain Azkue jaunaren ango egotaldia. Eta frantsesen izkuntza ikasteko eta erabilteko erarik bere izan eban, eta beraz ez eban galduko. Itz egin eta irakurri, biak egiten zituan. Itzaldian bertan diñoanez, esaterako, egunekoak irakurri barik ez eukan onik:

«Ce sont, à mon avis, nos lectures habituelles qui couvrent d'une certaine couche anti-spirituelle notre âme. Ce que nous lisons plus habituellement et avec le plus d'empressement, ce sont les journaux. Moi, pour ma confusion, je fais devant Dieu et devant vous la confession que le jour où je n'ai lu la feuille des événements quotidiens, je me trouve plus vide que si j'avais omis la lecture spirituelle. Vous accorderez qu'un prêtre lira les feuilles convenables, et cependant rencontre-t-on dans la plupart des journaux catholiques le mot, le doux mot, le doux mot de Providence?»

Geroago, gauza jakiña da Azkuek Paris'en eta Bruselan be egin zituala bere egotaldiak, Musika-gaietan jakitunago egiten. Eta era batera, frantseserako trebetasun andiagoa lortzen. Baña Tours'en egin eban egotaldiari baño ez gagokioz emen. Esan danetik naiko argi dago ez zala orduan Azkue frantsesez egiteko norbaitek asmatu dauan baixen totela ez mutua. Urrik emotekorik bere ez.

Beste argitasuntxo bat bere atera leitekela uste dot Azkue jaunaren orduko itzetatik. Tours'ko itzaldi orretan, eginda urrengo urtean antxe bertan argitaratu eban orretan, Saint-Grégoire-ikastetxeko nagusiarri «notre bien-aimé père» esaten deutso. Zer esan nai dau orrek? Ikastetxe orretan bizi zala ostatuz, aurki, ango anai ikasleekin batera. Orregatik dauka ango aita nagusia bere aitatatz, aita maitetzat. Eta ango anai ikasleak lagun ta adiskide miñak zituen.

Eta —orra ortik datorkigun argi-izpi barri bat— Azkue zanak bere Iztegiko prantsesa berea ez badau, iñork lagundurik egiña baldin badau, laguntzaille izan ebalako ori ez ete dogu billatu bear Ikastetxe aretako anaien batengan?

Baietz erantzuteak legezko dirudi. Siñistu eziñik ez dauko. Onetan, ango Anaidiko ikastetxea zuzentzen eban Anaidiko artxiboetan daukagu, bear bada, argi betea egiteko aukera. Uste au ez litzake gutziz okerra, Azkuek bere Iztegia Tours'era orduko egiñik euki ez baleu.

Au idatzi ta gero, beste iturri batera jotea etorri jat burura. Bilbo'ko Berriotxo-ikastetxeko adiskide bateri deitu deusat. Ba-dakigu artu-emon andia izan ebala Azkue zanak Ikastetxe orretako sortzailleekin. Eta Iztegia amaitu baiño naiko aurreragotik asita. Eta ona zer esan deustan. Bai, euren arteko batek egin ei eutsan itzulpena, edo orretan lagundu. Laguntzaille onen izena: François Joseph Lapeyre, gaskoina, 1929'en urtean il zana.

Anai au 1902'garrenerako Bilbo-aldean zan, Txorierri-aldean, Guardamino jaunak emon edo zuzendutako etxetxoren baten. Jakintzua ei zan bera. Baña urte orreitan ez ei eban egiten eskola-lanik. Etxeko kontu ta sartu-urtenen goraberen ardurea eroan, besterik ez. Eta astitsu aurkitzen ei zan Azkue'ri laguntzeko. Urte batzuk aurreragokoa ei eben alkarren ezaupidea, Azkue jauna Lapurdi-Zuberoaldetik euskal-itz eta kanten billa asi zanetikoa.

Ploermel'ko anai orrek izan ziran Azkuek berak Jardines-kalean sortu eban edo sortu nai izan eban euskal-ikastetxean zuzendari ta irakasle ipiñi nai izan zituenak. Onetan uts emon eutsen Azkue'ri. Baña bateko ta besteko alkartasun ona ez zan otzitu, ezelan bere. Lapeyre'k eta biak, batez bere, luzaro jarraitu ei eben alkarrekin lanean.

Berriotxo-ikastetxeko adiskide orri itandu deusat gero ea zer moduz ebillen Azkue frantsesen izkuntzan eta berak, beste anai batzuekin itz eginda gero, alkar-izketan ekiteko aña, mugaz aruzko Euskalerritik ibiltan asi zan ezkerok ekiala. Beraz, oso gazterik asita.

Eta Tours'en ez ete eban beste laguntzailerik euki? Emen bere eztago baietz erantzun eziñik. Azkue jaunak amaituta eukan 1902'garrenerako bere Iztegia. Esan danez, ordurako asita egoan bera ta Lapeyre anai Ploermeltarraren alkar-lana. Baña, Tours'en zala, Paris'tik eta Londres'tik ostera batzuk eginda, eta beste bide askotatik itz barri asko pillatu ta pillatuz, naiko geitu eban bere ordurarteko lana. Eta zergaitik ez eban orduan Tours'koren baten laguntza eskatuko? Zergaitik siñistekotzat ez artu ango ta emengo laguntasuna, Tours'koa ta Bilbo'ko Lapeyre anaiarena?

Itaun onekin amaitzen dot lantxo au. Ba dakit eta autor dot asierako aritik urtenda nabillala. Tours'ko itzaldi ori dala-ta, oar batzuk egin nai izan ditut. Eta azken-orduko telefono-deiak argibide barri bat jarri deust aurrean.

Labur esanda, bego or nik adierazo nai izan dodana. Eta bego or agertu jakun argi-izpia: bear bada, Azkue aundiaren Iztegia frantsesez jarri ebana François Joseph Lapeyre izan zala, Anai Ploermel'tarra ta kaskoina bera.

AITA AKESOLO.